

Ігор Бриндак, викладач

Одна з останніх канонізацій, яка мала місце у цьому році, - проголошення святою Катері Текаквіти – індіанської дівчини, дочки вождя племені могавків, яка вірність Католицькій Церкві поєднувала з любов'ю до культури свого народу. Її прославлення викликало жваве обговорення індіанської тематики у мас-медіа. Напевно, доречно буде розвинути цю тему й на сторінках «Живої Води». Але цього разу мова йтиме не про новоканонізовану індіанку, а про іншу постать, дуже знакову для історії мешканців прерій. 15 грудня 2012 виповнилося 122 роки від того моменту, коли в перестрілці загинув вождь племені сіу, якого звали Сидячим Биком або Сидячим Бізоном.

Думаю, що більшість читачів були у свій час любителями вестернів – книжок або фільмів, у яких розповідалося про освоєння американцями Дикого Заходу. Як правило, важливою сюжетною лінією цих творів була боротьба білих поселенців з індіанцями – корінними жителями американського континенту. Але в більшості випадків героями вестернів є вигадані персонажі. У той же час реальні учасники цих подій маловідомі для широкого загалу. Тож декого з них варто згадати.

Важливу роль в історії протистояння у період захоплення індіанських земель відіграв вождь Сидячий Бізон. Народився майбутній вождь у 1831 році в племені Дакота (одне з племен групи сіу) на території сучасного штату Південна Дакота. До чотирнадцяти років свого життя він носив ім'я Хункешні, що означає «повільний». А вже в чотирнадцять він отримав ім'я, з яким увійде в історію – Татанка-Ятанка, що буквально означає «бізон, який сидить на землі». Але скорочено його називали спрощено Сидячий Бізон. Іноді його ім'я ще перекладають як «Сидячий Бик». Однак правильніше все ж таки буде бізон. Про його життя до того моменту, коли, говорячи мовою індіанців, він «став на стежку війни», відомо дуже мало. Але ряд моментів показує, що якраз воювати цей чоловік не хотів, адже до 1863 року у ніяких бойових діях він не був зауважений. І це при тому, що конфлікти між індіанцями і білими поселенцями мали місце.

Але усе змінила громадянська війна 1861-1865 років. Її прийнято зображувати в рожевих фарбах як «благородну боротьбу проти рабства». Хоча реальні мотиви цієї війни нічого благородного не мали, а для автохтонів вона стала справжньою трагедією, бо північні штати для війни намагалися залучити якомога більше найманців мало що не з цілого світу. А платили їм не тільки грошима. Для тих, що виживуть, пообіцяли після війни дати земельні наділи. Але ця земля не була нічиєю – вона була індіанською. Крім того, після війни ще розпочалося будівництво Тихоокеанської залізниці, теж через індіанські землі. У 1871 році уряд США перестав заключати договори з індіанцями про недоторканість їхньої території. І тоді й настали найбільш трагічні часи в історії Дикого Заходу. Цілі племена позбавлялися своїх земель, заганялися в резервації, де багато людей загинули від хвороб та голоду. Але в той же момент настає пік найбільшого опору індіанців в обороні своїх прав і своєї землі.

Оце, власне, й були головні причини, які змусили мирного мисливця Сидячого Бізона стати на стежку війни. Дуже швидко він проявив себе як добрий воїн, що став вождем свого племені. А у 1876 році Сидячий Бізон об'єднав під своїм командуванням племена сіу і шаянів.

Федеральний уряд США зрозумів, що натрапив на гідного противника. Тому проти об'єднаних племен було вислано регулярні війська. Командував ними генерал Джордж Кастлер, колишній герой громадянської війни. Більшість офіцерів у цьому корпусі теж пройшли через цю війну і тому розраховували, що, маючи бойовий досвід, з індіанцями покінчать дуже швидко. Але 25 червня 1876 року відбулася знаменита битва при Літл-Бігхорн. Об'єднані сили сіу і шаянів під командуванням Сидячого Бізона вщент розгромили війська Кастлера. Сам генерал загинув у битві. Події при Літл-Бігхорн сколихнули усю громадськість США, адже, як відомо, за всю історію індіанці не здобували такої перемоги.

На жаль, вона стала для них останньою з числа великих. Після цієї битви Татанка-Ятанка став об'єктом справжнього полювання федеральних військ. Індіанці зазнавали чисельних втрат. Крім того, федерали стали масово винищувати бізонів, м'ясо яких було для сіу головним харчовим продуктом. Розуміючи, що далі перебування на території США обернеться багатьма неприємностями для співплемінників, Сидячий Бізон у 1877 році зі своєю родиною перебирається в Канаду, якою тоді володіли англійці. Королівські губернатори спочатку погодилися, щоб дати йому притулок, але у 1881 році в різний спосіб переконали покинути Канаду. Сидячий Бізон повертається на рідні землі. Відразу після повернення був заарештований федеральним урядом. Два роки пробув під вартою у форті Рендел, а у 1883 році був звільнений. За той час його власне плем'я майже повністю загинуло, а землями завідували білі поселенці. І в пошуках праці Татанка-Ятанка влаштувався у циркову групу Баффало-Білла. Цей чоловік, колишній мисливець на бізонів, теж у свій час воював з індіанцями. Але згодом він став популяризатором індіанського фольклору. З індіанців він створив циркову групу, яка їздила по цілій країні і демонструвала сцени з індіанських воєн. Крім праці в цирку, Сидячий Бізон провадив також різні виступи проти продажу резерваційних земель.

У 1890 році серед залишків сіу з'явилися проповідники культу під назвою «танець духу». Уряд США, вбачаючи небезпеку у їхній діяльності, вирішив провести арешти. Хоча Сидячий Бізон не мав жодного відношення до цього культу (про його релігійні погляди мова піде нижче), але у списках ордерів на арешт фігурувало і його ім'я. Одні дослідники вважають, що причиною арешту були виступи колишнього вождя проти продажу

резерваційних земель. А інші вважають, що він таємно готував повстання проти федерального уряду. В часі арешту 15 грудня 1890 року сталася перестрілка, внаслідок якої Татанка-Ятанка загинув. Згідно з розповідями очевидців, арешт провадив Червоний Томагавк, колишній індіанський воїн, який перейшов на службу до федералів. На початку Сидячий Бізон не думав чинити опору, але з'явилися його діти, що намагалися оборонити батька від арешту. Оскільки підлеглі Червоного Томагавка грубо повелися з дітьми Сидячого Бізона, то останній став чинити опір, внаслідок якого дійшло до перестрілки, а згодом і загибелі вождя. У 1954 році американський режисер Сідні Салков зняв художній фільм про легендарного провідника індіанців під назвою «Sitting Bull» («Сидячий Бик»). Це – стосовно біографії героя сьогоднішньої розповіді.

Нагадую читачам, що стаття має назву «Таємниця Сидячого Бізона». Так у чому ж полягає ота таємниця? Перед вами, дорогі читачі, фотографія вождя. (ДИВІТЬСЯ ФОТО НА ПОЧАТКУ СТАТТІ) Це не єдине його фото. Але саме цю світлину донедавна публікували в урізаному вигляді. Тобто, зображували Сидячого Бика так, щоб не було видно грудей. Думаю, читачі тепер зрозуміють: на повній світлині виразно видно велике розп'яття на грудях вождя. А ось – друга фотографія. На ній зображені особисті речі Сидячого Бізона, які залишилися після його смерті. (Дивіться на фото в кінці статті) Серед них бачимо попередню світлину, а також вервицю. Тобто речі показують, що Сидячий Бізон був за віросповіданням католиком. Правда, був він ним не від початку.

Американський часопис «New York Times» від 13 квітня 1883 року помістив повідомлення, посилаючись на єпископа Мартіна Марті, що Сидячий Бізон готується прийняти Хрещення у Католицькій Церкві. Але цей же часопис за 27 вересня того ж року повідомив, що Хрещення відкладається через непередбачувані обставини. Як пізніше з'ясувалося, ці непередбачувані обставини полягали в тому, що згідно зі старою індіанською традицією Татанка-Ятанка мав двох жінок. Фотографія, яку бачать читачі, датується 1885 роком. Це означає, що у проміжку між 1883 і 1885 роками Сидячий Бізон таки охрестився. Питання про те, як він вирішив проблему з двома жінками, для нас залишається нез'ясованим. Зрозуміло одне: перед Хрещенням він був змушений відмовитися від полігамії.

Хоча офіційне приєднання вождя до Церкви відбулося в останні роки його життя, але симпатії до католицизму Татанка-Ятанка проявляв і раніше. Вартий уваги наступний факт. Виняткове право переміщатися землями сіу і шаянів навіть під час бойових дій серед білих людей мали католицькі місіонери. Звісно, так було у пору, коли Сидячий Бізон очолював боротьбу за права індіанських племен. Також тоді він особисто з почестями приймав у себе бельгійського єзуїта отця П'єра Жана де Ля Смета, а також згадуваного вище отця Мартіна Марті, майбутнього єпископа.

До речі, навернення Сидячого Бізона також вплинуло на згадуваного вище власника індіанського цирку Баффало Білла, який перед своєю смертю (1917) також став католиком.

Не одного читача, мабуть, зацікавить: а як же тоді бути з відомими ще зі шкільної парти «істинами», що нібито католицькі місіонери були великими гнобителями автохтонного населення Америки, що вони насаджували віру вогнем і мечем, нищили місцеві мови, культури і т.д.? Багато індіанців з цього приводу мали зовсім інші погляди. І це стосується не лише індіанців США. Сусідня Мексика, колишня іспанська колонія, згідно із загальноприйнятою версією нібито охрещена насильно. З 1821 року вона є незалежною державою. Після проголошення незалежності у Мексиці часто мали місце революції,

громадянські війни. Корінне населення зазвичай воліло не брати участі у цих протистояннях. Виняток складали тільки ті моменти, коли мексиканські правителі намагалися посягнути на права Католицької Церкви. І тоді індіанці зі зброєю в руках виступали в її обороні. Найбільше таке повстання на захист віри мало місце у 1926-1929 роках (так звана Крістіада). До речі, недавно американський режисер Дін Райт зняв однойменний фільм про ці події. Отже, як бачимо, і в Латинській Америці автохтонні жителі були зовсім іншої думки про Католицьку Церкву, аніж прийнято вважати. Тепер пропоную шановним читачам цікаву цитату про діяльність католицьких місіонерів у Новому Світі: «Монахи вивчали індіанські мови, уклали їхні граматики і словники, вивчали місцеві звичаї і культуру». Як не дивно, але взяті ці слова з радянського словника атеїста (див. «Католицизм. Словарь атеиста», Москва // 1991 р. - стор. 129). А ось ще одна цитата. Вона, до речі, також з радянської книжки і присвячена єзуїтським місіонерам: «Звинувачень назбиралося більше ніж достатньо. Це і прагнення єзуїтів заснувати незалежну від корони державу, і протизаконне озброєння гуарані (індіанські племена, що населяють території частини сучасних Парагваю і Бразилії – прим. І. Б.), і непослушенство королю в питанні про червоношкірих мови метрополії, і ухилення від перепису індіан, а отже від правильної сплати скарбниці грошей» (Бончковський Ігор, «Отці-єзуїти», Київ-«Веселка», Атеїстичні нариси // 1976 р. - стор. 44-45). У передмові до книги, цитату з якої наведено, сказано, що вона написана саме з метою розвінчати єзуїтів як гнобителів корінного населення Латинської Америки. Хоч, як переконуємося із написаного, насправді усе виглядало цілком інакше. Цікаво, як автор цієї книжки описує ставлення колоніальних властей до місіонерів: «Мандрівним місіонерам-єзуїтам відмовляли навіть у тому, в чому не відмовляли б нікому іншому – у хлібі і в житлі. Без їжі, а подекуди й без води, під пекучим промінням нестерпного тропічного сонця, під зливами, страждаючи від укусів усіляких гадів, наражаючись щогодинно, шохвилинно на смертельну небезпеку, вони мовчки йшли своєю дорогою, нехтуючи славою і почестями, сповнені якоїсь невловимої таємної гордості, прості у поведженні, вони володіли невичерпним терпінням, яке має значення лише в тому, що для кожного з них вічне здійснюється повсякденно» (там же, стор. 13). Що стосується «невловимої таємної гордості», то тут ще можна дискутувати. Але якщо взяти під увагу усе інше, то хіба подібні описані вище люди на загарбників і гнобителів?

Особливо цікавою є справа мови. Бо ж хто бажає поневолити який-небудь народ, то насамперед чергу старається знищити його мову і культуру. Ми, українці, знаємо про це краще, ніж інші. Але, як визнавали радянські атеїстичні ідеологи, католицькі місіонери в Латинській Америці не лише вивчали місцеві мови, але й навіть працювали над їхньою граматиною. Саме завдяки такому подвижництву ці мови збереглися до наших часів. Отців-єзуїтів звинувачували ще й у тому, що вони не бажали навчати індіанців мовою метрополії. У цьому випадку йдеться про іспанську мову. Зрозуміло, що колонізатори поводяться цілком інакше.

Тепер – про ще одне «звинувачення», тобто про бажання єзуїтів створити незалежну державу. Фактично вони створили її. Це був Парагвай. Номінально ця територія вважалася іспанською. Але фактично це була перша незалежна держава по той бік від Атлантики. Окрім єзуїтів, там ніхто більше не появлявся. Проіснувала ця держава з 1610 по 1750 рік. Вона була ліквідована португальським Прем'єр-міністром Маркізом Себасіяном Помбалем після того, як Іспанія передала цю територію Португалії. З ліквідацією Парагваю почалася масова антиєзуїтська кампанія у багатьох країнах

Європи. Наслідком такої кампанії стала тимчасова ліквідація ордену. А відновив орден Папа Пій VI у 1814 році. Після заборони єзуїтів розпочалася посилена іспанізація і португалізація Латинської Америки. Цей процес продовжився і тоді, коли ця частина світу звільнилася від влади метрополій. Тому те, що на даний час більшість людей у Латинській Америці говорить іспанською або португальською мовою, не є наслідком християнізації, а антиклерикалізації, адже до середини XVIII століття там розмовляли місцевими мовами. Варто зауважити, що боротьбою за збереження мов корінних народів Америки займалися не тільки єзуїти. Започаткував цей процес архієпископ Перу, святий Торібіо Альфонсо Монгровехо (1538-1606). Під його керівництвом були видані перші в історії книжки на мовах корінних народів, це були мови кечуа і аймара. А в Північній Америці першим видав книгу на мові місцевого племені гуронів єзуїт, святий Жан Бребеф.

Нарешті стає зрозумілим, чому індіанці навіть зі зброєю в руках виступали в обороні Католицької Церкви і чому Сидячий Бізон лише католицьким місіонерам дозволяв вільно перетинати підконтрольну йому територію. А оскільки усі ці факти суперечать загальноприйнятим уявленням про християнізацію Америки, як Північної, так і Південної, то немає нічого дивного, що протягом тривалого часу світліну Сидячого Бізона подавали фрагментарно. Подавали так, що хрест залишався поза кадром. Не можна стверджувати, що історія місіонерства у Новому Світі була без певних негативів. Траплялися й прикрі моменти, але не вони були переважаючими. У суцільному річищі боротьби за утвердження християнських ідеалів там, за океаном, індіанці самі врешті-решт визначалися, хто для них був ворогом, а хто – другом.

Джерело: «Жива Вода» №14 (132) 2012 р.